

Justyna Michniuk
(Chociebuż)

**Rec.: *Gładzarnica – Die Schleifer Tracht: II. Das Kirchenjahr*
(*Slěpjańska burska drasta: II. Cerkwinske lěto*),
Chóšebuz: Verein Kólesko e.V., 2020, 412 s.**

Prezentowana książka to już druga publikacja na temat stroju ludowego Stowarzyszenia „Kólesko” z regionu Schleife (serbołuż. Slěpe/Slepo). Projekt mógł zostać sfinansowany dzięki otrzymaniu nagrody pieniężnej w konkursie „Sächsische Mitmach-Fonds” w 2019 roku, zaś gotowa publikacja ukazała się na początku grudnia 2020 roku. Została ona przygotowana z niezwykłą dbałością o szczegóły oraz chęcią oddania autentycznego stroju ludowego noszonego w tym konkretnym regionie w ciągu roku kościelnego. Album zawiera liczne kolorowe ilustracje, pokazujące każdy detal stroju na konkretną okazję, a także fotografie historyczne, na podstawie których strój narodowy był czasem rekonstruowany z braku innych źródeł, na przykład osób, które taki strój pamiętają, ponieważ same go nosiły. To pierwsza publikacja w historii, która pokazuje krok po kroku, jak dany strój należy założyć, nie jest to jednak pierwsze wydawnictwo opisujące i wliczające części stroju ludowego w tym regionie (Neumann & Nedo 1954; 1982). Co ważne, recenzowana książka stanowi również pierwsze spojrzenie na strój ludowy od wewnątrz, tzn. została stworzona dzięki zainteresowanym ubiorem narodowym osobom z regionu, a nie przez naukowców czy pracowników któregoś muzeum.

Strój narodowy/ludowy jest opowieścią o użytkowniku – o jego określonych możliwościach ekonomicznych, pozycji społecznej i poczuciu estetyki, o człowieku, który stanowił część różnorodnej pod wieloma względami społeczności. Warto jednak pamiętać, że tradycyjny strój ludowy był praktycznie stosowany, a w związku z tym musiał być użyteczny, funkcjonował przede wszystkim jako ubiór, nie kostium. Zaspokajał wprawdzie

potrzebę czy wręcz konieczność identyfikacji z grupą oraz podkreślał więź łączącą człowieka z lokalną społecznością, ale był jednocześnie rodzajem autoprezentacji, sposobem zmanifestowania bogactwa, ekonomicznej niezależności, pozycji społecznej, dbałości o estetykę, pracowitości, dokładności, zręczności. Podobnie jak odzież wyższych warstw społecznych, strój ludowy ulegał modom, choć fazy „mody”, szczególnie w kulturze wsi, trwały kiedyś znacznie dłużej niż dziś. Przyczynami takiej tendencji były oczywiście względy ekonomiczne, ale też konserwatyzm mieszkańców wsi (strojeludowe 2020). Jednocześnie strój ludowy to nośnik kultury materialnej, który oddziałuje natychmiast, od pierwszego spojrzenia. Ubiór wyznacza granice (Keller&Scholze-Irrlitz 2009: 33). Są to granice dwojakiego rodzaju. Po ubiorze rozpoznawano, kto należy do swoich, a kto do obcych, a także skąd przybył. Drugi rodzaj to niewidzialne dla ludzkiego oka, ale obecne w mentalności mieszkańców wsi granice, które były częścią kultury niematerialnej naszych przodków. Warto w tym miejscu podać kilka przykładów obrazujących, w jaki sposób w społeczeństwie wiejskim strój określał człowieka:

- wskazywał na jego stan majątkowy, stan cywilny, wiek, zawód, przynależność regionalną, etniczną i narodową,
- miał funkcje wierzeniowo-magiczne, czyli określał rolę pełnioną przez jednostkę w czasie trwania obrzędów rodzinnych, kościelnych oraz w życiu społecznym wsi, a także posiadał pewne detale, które miały chronić człowieka przed szkodliwymi działaniami istot demonicznych, złymi ludźmi czy chorobami, na przykład czerwone korale,
- czasami stanowił symbol wykonywanego zawodu/zajęcia, na przykład pasy owczarskie u pasterzy owiec (Hermanowicz-Nowak 1984: 82).

Powody zaniku strojów ludowych miały zarówno w Polsce, jak i na Łęczycach bardzo podobne podłoże. Podaje je skrótowo Jadwiga Malinkowa. Ogranicza ich liczbę do trzech głównych czynników, dla których kobiety urodzone między pierwszą a drugą wojną światową przestały nosić strój ludowy po zakończeniu nauki w latach pięćdziesiątych XX wieku. Przyczyny te zostały wyjaśnione autorce w czasie rozmów ze starymi kobietami na wsiach:

1. Wiejski strój ludowy nie odpowiadał obrazowi socjalistycznej kobiety, był również niepraktyczny. Dodatkowo kobiety były często wyśmiewane w mieście, kiedy nosiły serbski, wiejski strój.

2. Mężowie, pracujący w mieście, radzili im wyrzucić *stare łachy*. Chcieli mieć nowoczesne żony.

3. Brak materiałów do szycia strojów zaraz po wojnie ze względu na ogólny brak towarów na rynku. Także szwaczki, które umiały szyć oryginalne serbskie stroje ludowe, umarły ze starości, a te tradycje nie zostały przekazane dalej (Malinkowa 2019: 6–7).

Tym cenniejsza jest publikacja Stowarzyszenia „Kólesko”, ponieważ dzięki niej strój ludowy na takie okazje, jak na przykład śpiewanie wielkanocne, wszystkie etapy żałoby, aż po Boże Narodzenie, Wielkanoc czy bierzmowanie, może obecnie zostać dokładnie odtworzony. Co ciekawe, książka zawiera nie tylko opisy stroju żeńskiego, choć oczywiście to one stanowią główny jej przedmiot, lecz również zdjęcia i objaśnienie zrekonstruowanego między innymi na podstawie dzieł sztuki stroju męskiego, a także dziecięcego.

Szczególnie interesujący jest rozdział mówiący właśnie o dzieciach i ich obowiązkach dotyczących noszenia stroju ludowego. Ogólnie było bowiem przyjęte, że stroje na różne kościelne okazje dla dzieci po prostu nie istniały, ponieważ aż do wprowadzenia tzw. mszy dla dzieci po drugiej wojnie światowej, nie uczestniczyły one w nabożeństwach aż do otrzymania sakramentu bierzmowania, kiedy stawały się niejako pełnoprawnymi członkami wspólnoty. Mimo to przyjmuje się, że dzieci uczestniczyły w pogrzebach swoich krewnych pierwszego stopnia (matka, ojciec), a także być może i drugiego stopnia (rodzeństwo), dlatego istniały dla nich stroje żałobne. W książce mamy przykłady kilku takich strojów odmiennych ze względu na okres letni lub zimowy oraz przeznaczone na sam pogrzeb i czas po nim, czyli żałobny strój codzienny. Oczywiście przedstawiony strój jest strojem dla dziewczynek (od 6. roku życia aż do bierzmowania), zapewne z braku podobnych przekazów czy też fotografii lub obrazów dotyczących stroju dla chłopców. Dzieci, zarówno dziewczynki, jak i chłopcy, nosiły naturalnie stroje codzienne, o czym można przeczytać w osobnej broszurze wydanej również w 2020 roku (*Gładzarnica – Die Schleifer Kindertracht* 2020).

Jak czytamy we wstępie napisanym przez Elvirę Hantscho, która wybrała teksty oraz zdjęcia do publikacji, książka powstała, aby ocalić stroje ludowe od całkowitego zapomnienia. Jestem pewna, że poprzez działalność Stowarzyszenia „Kólesko” oraz ich doskonale dopracowane publikacje prezentujące kulturę, tradycje i stroje ze Slěpego, a także aktywność polegającą na rewitalizacji dawnych zwyczajów, pamięć o serbołużyckich przodkach i ich życiu codziennym nie zaginie. Polecam to obszerne dzieło wszystkim zainteresowanym nie tylko strojami ludowymi, ale i tradycjami Serbołużyczan z tego regionu, a także znaczeniem i rolą, jaką pełnił dany ubiór i co dało się z niego wyczytać jeszcze nie tak dawno, bo ponad pół wieku temu. Książka jest dostępna *online* na stronie Stowarzyszenia „Kólesko”, a także w Lodce, czyli serbołużyckiej organizacji turystycznej w Chociebużu.

Bibliografia

- Gładzarnica – *Die Schleifer Kindertracht / Slěpjańska džěćeca drasta. Ty sy cujare šwarnje hugótowana!* (2020a). Chóšebuz: Verein Kólesko e.V.
- Gładzarnica – *Die Schleifer Tracht: II. Das Kirchenjahr (Slěpjańska burska drasta: II. Cerkwinske lěto)* (2020b). Chóšebuz: Verein Kólesko e.V.
- Hermanowicz-Nowak, K. (1984). Stroje ludowe jako fenomen kulturowy, *Etnografia Polski*, XXVIII, 1, 73–103.
- Keller, I., Scholze-Irrnitz, L. (2009). *Trachten als kulturelles Phänomen der Gegenwart*. Bautzen: Domowina Verlag.
- Malinkowa, J. (2019). My smy pjerjej ćecej burske šli. Wo poslednich žonach Slepjanskeje wosady, kiž wšednje w serbskej narodnej drasće chodža, *Pomhaj Bóh*, 3, 6–7.
- Neumann, M., Nedo, P. (1954). *Sorbische Volkstrachten. 1. Die Tracht der Sorben um Schleife / Serbske narodne drasty. 1. Drasta Slepjanskich Serbow*. Bautzen – Leipzig: Zentralhaus für Volkskunst – Domowina Verlag.
- Neumann, M., Nedo, P. (1982). *Sorbische Volkstrachten. Die Tracht der Sorben um Schleife*. Bautzen: Domowina Verlag.
- <http://strojeludowe.net/o-strojach/> [1 XI 2020].